

**“INGLIZ, RUS VA O‘ZBEK TILLARIDAGI ERTAKLARDA QIYOSLASH VA METAFORA
(LINGVISTIK VA USLUBIY YONDASHUV)”**

Navoiy davlat universiteti

Tillar fakulteti

Xorijiy til va adabiyoti: ingliz tili

1-kurs magistranti

Sharipova Sitora Shuxratovna

Ilmiy rahbar: Phd., dotsent

M.N.Mirzayeva

Annotatsiya: *Mazkur ishda ingliz, rus va o‘zbek tillaridagi ertaklarda qo‘llaniladigan badiiy ifoda vositalari — qiyoslash (simile) va metafora (metaphor) lingvistik va uslubiy yondashuv asosida tahlil qilinadi. Har bir tilga xos bo‘lgan badiiy obrazlilik, qiyoslovchi birliklar va metaforik ifodalarning shakllanishi, ularning madaniy va semantik mazmuni o‘rganiladi. Tadqiqot davomida uch tildagi mashhur ertaklar misolida qiyoslash va metaforalarning qo‘llanish usullari taqqosiy tahlil qilinadi hamda har bir tilga xos estetik va ekspressiv xususiyatlar aniqlanadi. Ish natijalari turli tillardagi ertak matnlarini tarjima qilish, badiiy asarlarni o‘rganish va madaniyatlararo kommunikatsiyada bu vositalarning o‘rnini anglash uchun amaliy ahamiyatga ega.*

Kalit so‘zlar: *ertak, qiyoslash, metafora, lingvistik tahlil, uslubiy vosita, ingliz tili, rus tili, o‘zbek tili, xalq og‘zaki ijodi, madaniy tafakkur, obrazlilik, stilistika, badiiy ifoda, qiyosiy tahlil, milliy mentalitet*

Аннотация: *В данной работе анализируются средства художественной выразительности, используемые в сказках на английском, русском и узбекском языках — сравнительный (simile) и метафорный (metaphor) лингвистический и методологический подходы. Исследуется присущая каждому языку художественная образность, формирование сравнительных единиц и метафорических выражений, их культурно-смысловое содержание. В ходе исследования на примере народных сказок на трех языках будет проведен сравнительный анализ способов применения сравнений и метафор, а также выявлены эстетические и выразительные особенности, присущие каждому языку. Результаты работы имеют практическое значение для перевода сказочных текстов на разные языки, изучения художественных произведений и понимания места этих средств в межкультурной коммуникации.*

Ключевые слова: *сказка, сравнение, метафора, лингвистический анализ, стилистическое средство, английский язык, русский язык, узбекский язык, устное народное творчество, культурное мышление, образность, стилстика, художественное выражение, сравнительный анализ, национальное сознание.*

Abstract: *This paper analyzes the means of artistic expression used in fairy tales in English, Russian and Uzbek languages — comparative (simile) and metaphor (metaphor) linguistic and methodological approaches. The article examines the artistic imagery inherent in each language, the formation of comparative units and metaphorical expressions, and their cultural and semantic content. In the course of the study, using the example of folk tales in three languages, a comparative analysis of the ways of using comparisons and metaphors will be carried out, as well as aesthetic and expressive features inherent in each language will be revealed. The results of the work are of practical importance for translating fairy-tale texts into different languages, studying works of art and understanding the place of these means in intercultural communication.*

Keywords: *fairy tale, simile, metaphor, linguistic analysis, stylistic device, English language, Russian language, Uzbek language, folklore, cultural perception, imagery, stylistics, artistic expression, comparative analysis, national mentality.*

KIRISH

Har bir xalqning madaniy merosi, dunyoqarashi va estetik didi avvalo uning og'zaki ijod namunalari — xususan, ertaklarda yaqqol namoyon bo'ladi. Ertaklar xalqning hayotiy tajribasi, orzu-umidlari, axloqiy qarashlari va dunyo haqidagi tasavvurlarini badiiy shaklda aks ettirgan janr sifatida ajralib turadi. Bunda badiiy ifoda vositalari — ayniqsa, **qiyoslash (simile)** va **metafora (metaphor)** muhim stilistik va semantik yuk ko'taradi. Ular nafaqat matnga obrazlilik va ifodaviylik bag'ishlaydi, balki milliy tafakkur, madaniy kod va til estetikasi haqida ham muhim ma'lumotlar beradi.

Ingliz, rus va o'zbek tillaridagi ertaklarni o'rganish orqali turli xalqlarning dunyoqarashi, qahramonlar xarakteri, tabiatga munosabati, axloqiy qadriyatlari hamda badiiy tafakkurini qiyosiy tahlil qilish imkoniyati tug'iladi. Har bir til va madaniyatga xos metaforik tasvirlar va qiyoslovlar, o'z navbatida, xalqning mentaliteti, hayot tarzi va tarixiy tajribasi bilan chambarchas bog'liq.

Mazkur ishda aynan shu nuqtai nazardan kelib chiqib, ingliz, rus va o'zbek ertaklarida uchraydigan qiyoslash va metaforalar lingvistik va uslubiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — uch tildagi ertak matnlarida badiiy ifoda vositalarining funksiyasini ochib berish, ularning madaniy ildizlarini tahlil qilish va o'zaro qiyoslash orqali har bir tildagi ifoda vositalarining o'ziga xosligini aniqlashdan iborat.

Til va madaniyatning lingvokultural mazmuni hodisasini atrofdagi tilshunoslik omilining mavjud bo'lish shakllaridan biri sifatida tushunish istagi lingvokulturologik yo'nalishning shakllanishi va rivojlanishiga sabab bo'ladi. Uning lingvokultural makoni o'ziga xos talqinga ega etib namoyon qilinadi va u nafaqat milliy, balki butun jahon madaniyatining torusi hisoblanadi. Shuni takidlab o'tish joizki, madaniy tilshunoslikning asosiy predmeti o'z navbatida bir necha yo'nalishlarni o'z ichiga olishi mumkin:

1. emotsional natijalarni aniqlash nuqtai nazaridan til birliklarining xususiyatlarini o'rganishga qaratilgan kognitiv-semiologik madaniy tilshunoslik;

2. milliy va jahon lingvokulturalarini keng tahlil etuvchi tarixiy lingvokulturologiya;
3. lingvokulturalar rivojlanish bosqichlarini o'rganuvchi tarixiy va tipologik madaniy tilshunoslik;
4. pragmani hal qilishga qaratilgan qiyosiy madaniy tilshunoslik
5. asosiy kognitiv bazaga kiritilgan madaniyat va lingvokultura birliklarini tahlil etuvchi kognitiv madaniy tilshunoslik;
6. ma'lum bir lingvokultural vaziyat yoki ma'lum bir madaniy davrni tushunishga qaratilgan alohida ijtimoiy guruh, etnos, sub-etnos madaniy tilshunosligi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Ertaklarning tarbiyaviy jihatdan o'rni beqiyosdir. Chunki ular bolalarni sog'lom muhitda o'sib unishlari uchun imkoniyat yaratib beradi va to'g'ri yo'lga boshlaydi. Shu o'rinda ertaklar haqida V.G.Gusev tomonidan bildirilgan fikrlarni eslatish muhim. Uning fikricha, "Jamiyatda, umuman inson tabiatidagi illatlar real hayotda aksini topmagach, fantastik tarzda ertaklarda o'z yechimiga ega bo'ladi".

Lingvokulturologiya masalalarida olimlar o'zlarining turlicha qarashlarini ifodalaydilar. Jumladan, rus tilshunosi Fedosovning fikricha, "... Tilshunoslik (til) ... madaniy tushunchalarni ifodalaydi. Shunday qilib, madaniyatshunoslik tilshunoslikdan oldin turadi" Agar siz tilshunoslikka ustunlik bersangiz, unda "siz butun til bilan emas, balki uning ma'lum bir tushunchalarni nomlash va ifodalash uchun to'g'ridan-to'g'ri moslashtirilgan qismidan boshlashingiz kerak bo'ladi (Fedosov, 2015).

Fanda tadqiqotlar aynan milliy va madaniy so'z birikmalarining komponentlaridan boshlanadi (Maslova, 2001, 2010).

"Ingliz tili misollarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, zamonaviy nutqning barcha farqlari ingliz va rus madaniyatlari, bu sohadagi kontseptualizatsiya strategiyasi farqlardan ko'ra o'xshashlik bilan tavsiflanadi "(Kurguzenkova, 2016: 97).

Lingvokultural kodlar, Maslovaning fikricha, "borliqni shakllantiradi va milliy madaniy makonda markaziy o'rinni egallaydi. Ayni paytda madaniy bilimlarni tizimlashtirish vositasi hisoblanadi "(Maslova, 2016: 33).

Folklor bilan bog'liqlik, ayniqsa, xalq ertakidan genetik tarzda olingan adabiy ertak haqida ketganda, muhim ahamiyatga ega. Folklor - xalqning badiiy jamoaviy ijodiy faoliyatini aks ettiruvchi, hayot haqidagi xalq g'oyalarini, shuningdek, qarashlari, ideallarini o'zida mujassam etgan og'zaki xalq ijodi; odamlar tomonidan yaratilgan va turli janrlarda mavjud.

Qiyoslash va metafora kabi badiiy ifoda vositalari turli tilshunoslar va stilistlar tomonidan keng o'rganilgan. Mazkur tadqiqot doirasida ushbu tushunchalarning nazariy asoslarini, ularning funksional rolini, shuningdek, turli tillardagi ertak matnlarida qanday ishlatilishini o'rganish muhim ahamiyatga ega.

Avvalo, I.A. Arnold, G.G. Byron, Y. Skrebnev, G. Lakoff va M. Johnson singari olimlar metaforaning semantik va konseptual asoslarini aniqlashda muhim rol o'ynaganlar. Xususan, Lakoff va Johnsonning "Metaphors We Live By" (1980) asarida metafora inson tafakkurining ajralmas bir qismi sifatida baholanadi va konseptual metafora nazariyasi ilgari suriladi. Bu

yondashuv ertaklardagi metaforalarni faqat badiiy bezak emas, balki madaniy dunyoqarashning mahsuli sifatida talqin qilish imkonini beradi.

Rus tilshunosligida esa V.V. Vinogradov, Y.N. Karaulov, T.A. Kazarin kabilar tomonidan badiiy ifoda vositalarining, jumladan, metafora va qiyoslashning poetik tilda tutgan o'рни, ularning milliy-madaniy jihatlari o'rganilgan. Ayniqsa, rus xalq ertaklari stilistikasi va folklor leksikasiga oid izlanishlar badiiy tasvir vositalarining tahliliga asos bo'lib xizmat qiladi.

O'zbek tilshunosligida Sh.R. Raxmatullayev, M. Jo'raev, A. Madvaliyev, N. Yo'ldoshev singari olimlar tomonidan badiiy tilning poetik imkoniyatlari, stilistik vositalarning xalq og'zaki ijodidagi roli keng o'rganilgan. Ayniqsa, o'zbek xalq ertaklarida ishlatiladigan qiyoslovlar va metaforalarning obrazlilikdagi roli, ularning milliylik va didaktik maqsadga xizmat qilishi ta'kidlangan.

Bundan tashqari, xalq ertaklarining matn tahliliga bag'ishlangan ko'plab tadqiqotlar — ingliz tilida *The Oxford Companion to Fairy Tales* (Jack Zipes muharrirligida), rus folklori bo'yicha *Russian Folk Tales* (Aleksandr Afanasyev to'plami), o'zbek ertaklari yuzasidan *O'zbek xalq ertaklari* (O'zbekiston FA nashrlari) kabi manbalar ushbu janrni o'rganishda muhim o'rin tutadi.

TADQIQOT MUHOKAMASI

Tadqiqot davomida ingliz, rus va o'zbek tillaridagi bir qancha ertaklar tahlil qilinib, ularda ishlatilgan qiyoslash (simile) va metaforalar (metaphor) mazmuni, uslubi hamda madaniy asoslari o'zaro qiyosiy yondashuvda o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, har bir til va xalq ertaklarida bu badiiy vositalarning o'ziga xos jihatlari mavjud.

Ingliz ertaklarida qiyoslashlar ko'pincha sodda, aniq va umumiy ma'lum bo'lgan obrazlar orqali beriladi. Masalan, “as white as snow”, “as brave as a lion” kabi iboralar orqali xarakter yoki holatni tezda aniqlashga xizmat qiluvchi vositalar ishlatiladi. Metaforalar esa odatda ijobiy xarakterlarni ideallashtirish (masalan, “the shining knight”, “the golden heart”) uchun ishlatiladi. Bu holat ingliz madaniyatidagi realistik va xulqiy qadriyatlar aksini topadi.

Rus ertaklarida esa qiyoslashlar yanada poetik va emotsional tusga ega. Ular tez-tez tabiat obrazlariga, afsonaviy mavjudotlarga tayangan holda quriladi: “лёгкий как перышко” (engil yengil patday), “жар-птица” (olov qushi) kabi. Rus metaforalari esa kuchli mifologik va afsonaviy asos bilan ajralib turadi. Bu uslub rus xalq og'zaki ijodining chuqur metaforik tabiatga ega ekanini ko'rsatadi.

O'zbek ertaklarida qiyoslashlar va metaforalar ko'pincha axloqiy-etik mazmun bilan boyitilgan bo'lib, ular orqali bolalarga saboq berish, to'g'ri hayot yo'lini ko'rsatish maqsadi ko'zda tutiladi. Masalan: “qarg'aday qora”, “oydek yuzli”, “qushdek yengil” kabi qiyoslovlar estetik obrazlar bilan bir qatorda xalqona didaktik ifodani beradi. Metaforalar esa ko'pincha rahm-shafqat, sadoqat, sabr kabi tushunchalarni ifodalashda ishlatiladi.

Ushbu qiyosiy tahlillar shuni ko'rsatadiki:

- Har bir tilda metafora va qiyoslash milliy tafakkur, mentalitet, madaniy urf-odatlar va estetik qarashlar bilan chambarchas bog'liq.
- Ingliz ertaklarida stilistik vositalar qisqa, aniq, tushunarli, realistik yo'nalishga ega;

- Rus ertaklarida obrazlar kuchli tasviriylik va emotsional ta'sirchanlik bilan ajralib turadi;
- O'zbek ertaklarida esa estetiklik bilan bir qatorda tarbiyaviy va axloqiy yuklama asosiy o'rinda turadi.

Demak, metafora va qiyoslovlar nafaqat lingvistik hodisa, balki xalqning axloqiy qadriyatlari, estetik dunyoqarashi, va tarbiyaviy yo'nalishi bilan bevosita bog'liq bo'lgan badiiy vositalardir.

Tadqiqot natijalari

1-Jadval

Qiyoslash va metaforalarning uch tildagi ertaklarda qo'llanish xususiyatlari

Til / Xususiyat	Qiyoslash misollari	Metafora misollari	Stilistik xususiyatlar
Ingliz ertaklari	"as cold as ice", "as white as snow"	"a golden heart", "the shining knight"	Realistik, sodda, universal tushuncha asosida quriladi
Rus ertaklari	"лёгкий как перышко", "красна как заря"	"жар-птица", "тёмный лес — царство зла"	Poetik, mifologik, tasviriy kuchga ega
O'zbe k ertaklari	"qarg'aday qora", "oydek yuzli", "qushdek uchdi"	"ko'ngli tog'dek ochiq", "diliga olov tushdi"	Axloqiy-tarbiyaviy, milliy obrazlar va hikmatlarga boy

Kontekstual misollar bilan tahlil

Ingliz ertagi — "Cinderella"

- Qiyoslash: "as kind as a fairy" — yordamchi kuch sifatida farishtaday mehribonlik
- Metafora: "her dreams blossomed like spring" — orzulari gullab-yashnadi
- Izoh: Emotsiyaga emas, voqeani tez va tushunarli tasvirlashga yo'naltirilgan

Rus ertagi — "Иван-Царевич и Серый Волк"

- Qiyoslash: "быстрый как ветер" — qahramonning epchilligi
- Metafora: "серый волк — сила природы" — qahrli kuchning ifodasi
- Izoh: Mifologik kuchlar bilan bog'liq poetiklik ustun

O'zbek ertagi — "Boy ila gado"

- Qiyoslash: "ko'zi qushdek chaqqon", "dili yulduzdek porloq"
- Metafora: "zamonaning o'tkir tig'i" — hayotning qiyinchiligi
- Izoh: Tarbiyaviy g'oya va xalqona hikmatlar asosiy yuklama

2-jadval

Qiyoslash va metaforalarning asosiy funksiyalari taqqoslanishi

Ingliz ertaklari:	Rus ertaklari:	O'zbek ertaklari:
- Obrazlilik	- Emotsional tasvir	- Tarbiyaviy ma'no
- Qahramon tavsifi	- Mifologik kuchlar	- Estetiklik + hikmat

- Universallik

- Slavyan folklori

- Milliylik & odob

Til bo'yicha tahlil

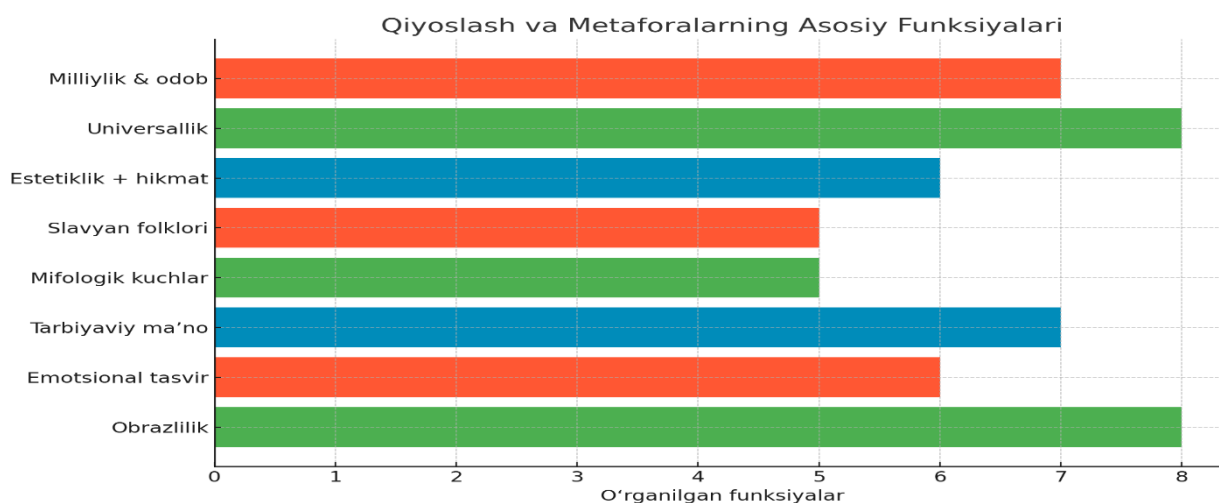
O'zbek ertaklari

- Masalan: "Zumrad va Qimmat", "Alpomish"
- Qiyoslashlar: "yulduzdek porlagan ko'zlari"
- Metaforalar: "qushday uchib keldi" (tezlikni ifodalash)

1-rasm

Rus ertaklari

- Masalan: "Колобок", "Иван-Царевич и Серый Волк"

- Qiyoslashlar: "Смел как лев" (Arslondek jasur)
- Metaforalar: "время утекает как вода" (vaqt o'tishini suvga qiyoslash)

Ingliz ertaklari

- Masalan: "Cinderella", "Jack and the Beanstalk"
- Qiyoslashlar: "as light as a feather"
- Metaforalar: "time is a thief" (vaqt o'g'ri kabi)

XULOSA

Ingliz adabiyotida modallik (imagery) badiiy vositasi ham mavjud bo'lib, Kinestetik tasviriy modallik harakatni qanday amalga oshirishni aks ettirish bilan belgilanadi, kuch va harakat kabi jihatlar orqali ifodalanadi. Masalan: "Haligi yigit ming tanga berib, xo'rozni olibdi, oliboq maydonga tashlabdi. Kal xo'roz qaqolab, hezlanib, dam-badam maydondagi raqibiga qarab-qarab, yerdan don cho'qigandek bo'lib boraveribdi" Yoki :

"The jeweller gave the watch and chain. The bird took it in one foot, the shoes in the other, and, after having repeated the song, flew away to where three millers were picking a millstone. The bird perched on a tree and sang..."

Shunday qilib, ertaklar o'ziga xos madaniy va stilistik xususiyatlarni aks ettirishi mumkin. Bularni ozbek hamda ingliz ertaklari misolida korish mumkin.

Xulosa qilganda, mavjud adabiyotlar asosida metafora va qiyoslashning til, madaniyat va tafakkur bilan uzviy bog'liq badiiy vositalar ekani ayon bo'ladi. Mazkur ish ana shu

yondashuvlar asosida ertaklardagi stilistik vositalarni til va madaniyat oralig'ida qiyosiy yoritishni maqsad qilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR TAHLILI:

1. Маслова В.А. Лингвокультурология: учебное пособие. 4-е изд. М., 2010.
2. Maslova, V.A. The Russian Language through the Codes of Cultural Linguistics. RUDN Journal of Russian and Foreign Languages Research and Teaching. 3, 27—33. 2016
3. SH. Rahmatullaev O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati. – Toshkent: O'qituvchi. 1978. -6-7 b.
4. F. Jumaeva Polisemem leksemalar doirasidagi sinonim va antonim leksemalar tadqiqi. Monografiya. Toshkent. "Qaqnus Mediya" Toshkent 2019.-136 b.
5. Musaev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. Darslik. –Toshkent: Fan, 2005. –B. 219- 220.
6. Мирзаева, М. Н. (2017). The acquisition of a foreign language. *Молодой ученый*, (16), 412-414.
7. Sirojiddinov SH., Odilova G. Badiiy tarjima asoslari. –Toshkent: Mumtoz so'z, 2011. – B.80.